

8. Скарына, Ф. Выбраныя творы / Ф. Скарына; уклад., прадм., пер. на бел. мову І. В. Саверчанкі. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – 110 с.
9. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭн, 2004. – 448 с.

2. Борсук Н. М., к.п.н., дацэнт кафедры БіРМ
Брэцкага дзяржаўнага тэхнічнага ўніверсітэта
(г. Брэст, Рэспубліка Беларусь)

УДК 821.161.3+82-4

СУЧАСНАЯ БЕРАСЦЕЙСКАЯ ПАЭЗИЯ ЯК САМАБЫТНАЯ З’ЯВА ЛІТАРАТУРНАГА ПРАЦЭСУ

Анатацыя. Артыкул уяўляе сабой спробу прадставіць сучасную берасцейскую паэзію ў яе пераемнасці традыцый М. Багдановіча. Аргументавана паказана, што арыентацыя мастакоў слова на лепшыя набыткі папярэднікаў – адзін з надзейных сродкаў агульнага пад’ёму культуры, літаратуры.

Ключавыя словы: традыцыя і наватарства, паэзія, жанравая разнастайнасць, пераклад, міфалагічныя матывы, крыніца ўздзеяння, трансфармацыя.

Borsuk N. N., Ph.D., Associate Professor
of BuRM of the Department Brest State
Technical University
(Brest, Republic of Belarus)

CONTEMPORARY BREST POETRY AS AN ORIGINAL PHENOMENON OF THE LITERARY PROCESS.

Annotation. The article is an attempt to present modern Brest poetry in its continuity of Bogdanovich’s traditions. It is asserted that the orientation of the artists of the word to the best achievements of their predecessors is one of the reliable means of the general rise of culture and literature.

Keywords: tradition and innovation, poetry, genre diversity, translation, mythological motifs, source of influence, transformation.

Сучасная берасцейская паэзія – з’ява эстэтычна-непаўторная, самабытная, арыгінальная састаўная частка сучаснай беларускай паэзіі. Многія эстэтычныя дасягненні яе абумоўлены плённым засваеннем традыцый папярэднікаў, у прыватнасці класіка беларускай літаратуры М. Багдановіча, што спрыяе паспяховаму творчаму развіццю як сталых мастакоў слова, так і пачынаючых творцаў.

Наша сучаснасць, далёка не гарманічная, вядзе да страты здольнасці адклікацца на прыгажосць Свету. Таму на пачатку новага тысячагоддзя набывае другое дыханне спадчына М. Багдановіча, які сваёй творчасцю імкнуўся пераадолець хаос, дысгармонію, разбурэнне характаваў хуткаплынным асабістым і грамадскім жыццём асобы.

Нельга не ўлічваць той факт, што сучасны стан развіцця беларускай паэзіі вызначаюць нацыянальная адметнасць і своеасаблівасць рэгіянальных літаратур, якія з’яўляюцца каштоўнымі састаўнымі часткамі сучаснага літаратурнага працэсу ў цэлым. Па гэтай прычыне спроба прадставіць сучасную паэзію Берасцейшчыны ў яе пераемнасці традыцый М. Багдановіча – правамерная і важная задача сучаснага літаратуразнаўства.

У ходзе працы рэалізаваны наступныя задачы: выяўлена адметнасць трансфармацыі традыцый М.Багдановіча ў творчасці паэтаў Берасцейшчыны канца ХХ – пачатку ХХІ стагоддзяў; праведзена параўнанне раскрыцця праблемы ўзаемаадносін чалавека і прыроды ў творчасці М. Багдановіча і паэтаў Берасцейшчыны, пры гэтым акцэнт быў зроблены на своеасаблівасці творча-эстэтычнай трансфармацыі міфалагічных матываў, выяўленні адметнасці рэалізацыі і ўзбагачэння матыву яднання зямной і нябеснай красы, «эстэтыкі зімовай іпастасі быцця» асобы; асэнсавана ўвасабленне ў сучаснай паэзіі дыялектыкі пераемнасці і абнаўлення гістарычнага, духоўнага вопыту народа ў кантэксте дасягненняў беларускага класіка (на матэрыяле творчасці М. Пракаповіча); выяўлена мастацкая поліфункцыянальнасць культуры жаночай красы ў творчых набытках М. Багдановіча і сучасных паэтаў; прааналізаваны жанравыя вершаваныя формы (трыялет, танка і хоку), якія ўпершыню ўвёў у беларускую паэзію М. Багдановіч, акрэслена іх значэнне для памнажэння эстэтычных набыткаў беларускай словатворчасці; абагульнены вопыт творчага засваення Н. Мацяш дасягненняў сусветнай культуры ў галіне мастацкага перакладу, нацыянальныя традыцыі якога былі закладзены М. Багдановічам.

Высновы даследавання, якія грунтуюцца на спалучэнні параўнальна-тыпалагічнага, канкрэтна-гістарычнага, герменеўтычнага метадаў даследавання, не выклікаюць прэрэчанняў.

Аналіз творчасці сучасных паэтаў, а таксама вершаў-прысвячэнняў М. Багдановічу сведчыць, што ў беларускай паэзіі заўсёды былі нашчадкі вялікага паэта па духу – Н. Мацяш, З. Дудзюк, А. Каско, М. Пракаповіч, М. Рудкоўскі, А.

Дэбіш, В. Дэбіш, Я. Збажына і інш. Яны імкнуліся вывараць сваю творчасць, жыццёвую пазіцыю, мастакоўскую самасць па творчых набытках беларускага класіка. Для некаторых і сёння традыцыі М. Багдановіча з'яўляюцца тою мастацкаю сілаю, уздзеянне якой адчувае на сваёй творчасці не адзін значны талент. І ў той жа час, кожны мастак слова, звярнуўшыся да вызначальных асноў з творчасці беларускага класіка, рухаецца па сваім уласным паэтычным шляху. Зварот паэтаў Берасцейшчыны да традыцыі М. Багдановіча абумоўлены наступнымі аб'ектыўнымі фактарамі: творчасць паэта шырока даследавалася заходнебеларускай крытыкай (высновы М. Дварчаніна, М. Гарэцкага, С. Грынкевіча, А. Навіны па вывучэнні творчасці беларускага класіка сугучны ацэнкам сучаснага багдановічазнаўства); заходнебеларуская літаратура (творчасць Н. Арсенневай, К. Сваяка і інш.) у сваім развіцці арыентавалася на раскрыццё эстэтычнай сутнасці, развівалася ў накірунку трансфармацыі нацыянальных ідэалаў у агульначалавечыя каштоўнасці; Берасцейшчына – састаўная частка Берасцейска-Пінскага Палесся, адметнага рэгіёну ў славянскім свеце; у характары «заходнікаў» больш выразна выяўляецца знітанасць з зямлёю; іх менталітэт вызначаецца сітуацыяй памежжа.

Функцыянальнае значэнне літаратурных уздзеянняў рознапланаванае. Для адных паэтаў знаёмства з творчасцю М. Багдановіча было штуршком у творчых пошуках (С. Амяльчук, В. Вашэка, Я. Збажына, Р. Бензярук і інш.). Для другіх – адыграла ролю своеасаблівага стымулятара ў вырашэнні ўжо выразна акрэсленых творчых задум (Н. Мацяш, М. Пракаповіч, А. Каско, З. Дудзюк і інш.). Аналіз фактаў сведчыць, што развіваць, узбагачаць літаратурную традыцыю, узнімаць яе да ўзроўню наватарскага (у тэматычных, жанравых, стылёвых, павобразных адносінах) здольны асобы творчыя, працаздольныя, таленавітыя. Неабходна ўлічваць і той факт, што нашы сучаснікі звычайна ўбіраюць творчыя традыцыі непрыкметна для сябе, бо паэзія М. Багдановіча жыве ў іх душы на сапраўды падсвядомым узроўні. Па гэтай прычыне цяжка бывае вызначыць ступень літаратурных уплываў. Аб гэтым сведчаць адказы паэтаў на пытанне: «Ці адчулі Вы ўплыў М. Багдановіча на сваю творчасць?» Да гонару берасцейскіх мастакоў слова неабходна адзначыць, што сувязь паміж крыніцай уздзеяння і паэтам не ператварылася ў пераймальніцтва, у павярхоўную стылізацыю [1].

Міфалагічныя матывы ў творчасці сучаснікаў трансфармуюцца і ўзбагачаюцца. Не паганскае светаадчуванне, не свет міфалагічных істот самі па сабе прывабліваюць сучасных беларускіх паэтаў. Іх цікавіць, як сцвярджае А. Каско, бясконца таямнічасць, «шматаблічнасць жыцця і свету». Яны паглыбляюць роздум аб змястоўнасці і гарманічнасці жыцця продкаў, дапамагаюць сучасным паэтам увасабляць адраджэнскія ідэі, перадаваць боль, трывогу і заклапочанасць станам экалогіі, спусташэннем і выміраннем жывой прыроды, а разам з гэтым – і спусташэннем людскіх душ. Відавочна, старажытнае светаўспрыманне спрыяе адраджэнню духоўнасці, а зварот да міфалогіі дазваляе нашым сучаснікам выйсці ў свет асэнсавання эстэтычных, этычных катэгорый быцця народа. Асабліва паслядоўна прасочваецца арыгінальная творча-эстэтычная трансфармацыя міфалагічных матываў М.Багдановіча ў кнізе паэзіі А. Дэбіша «Стодзівы».

Аб філасофскім, ідэйна-эстэтычным паглыбленні сучаснай паэзіі сведчыць зварот мастакоў слова да асацыятыўнага асэнсавання вобразаў зорнага неба, зімы, васілька. Гэтыя вобразы-сімвалы і канстанты разглядаюцца як творчае ўвасабленне адчування глыбокай паяднанасці асобы з прыродай, Сусветам, грамадствам, як сродак пошуку духоўнай раўнавагі. Інтэлектуальнае багацце лірычнай асобы абумоўлена яе здольнасцю чуйна ўспрымаць прыроду. Вобразы зімы, зімовага шляху, холаду пры характарыстыцы асобы беларуса, пры выяўленні адносін да грамадскіх падзей набываюць абагульнена-сімвалічнае значэнне. Менавіта такое алегарычна-сімвалічнае функцыянаванне вобразу зімы надзвычай характэрна для творчай манеры А. Каско, А. Дзбіша, Н. Мацяш, З. Дудзюк [1, 2, 3].

Яркім прадстаўніком інтэлектуальна-філасофскай плыні, спадчыннікам класічных традыцый беларускай паэзіі з'яўляецца М. Пракаповіч. Сваёй творчасцю ён пераконвае чытача, што рухацца мэтанакіравана, гарманічна, упэўнена па беларускім шляху можна толькі ўсвядоміўшы гістарычны, духоўны вопыт свайго народа.

Трывогі сённяшняга дня паэт асэнсоўвае ў повязі часоў, у дыялектыцы іх пераемнасці і абнаўлення. Пазіцыя чалавека, што стаіць на мяжы з мінулага ў будучае, прываблівае паэта галоўным чынам з маральнага пункту погляду. У гэтым найвыразна прасочваецца ўплыў традыцый М. Багдановіча. Змест яго вершаў-прысвячэнняў знакамітым землякам падпарадкаваны раскрыццю агульнагуманістычных ідэй нацыянальнага адраджэння, духоўнаму ўзнаўленню асобы, сцвярджэнню непадзельнасці лёсу чалавека і Бацькаўшчыны [1, 4, 5, 12].

Услед за М. Багдановічам сучасныя паэты здолелі далучыцца да спасціжэння бясконцых глыбін і багацця духоўна-інтымнага свету жанчыны і мужчыны. Па іх перакананні, толькі духоўнае яднанне робіць узаемаадносіны закаханых трывалымі, прыгожымі. Дзівосныя хвіліны яднання красы, кахання і пакуты знайшлі сваё непаўторнае ўвасабленне ў вершах-рамансах. Сучасныя паэты, як некалі і М.Багдановіч, не размяжоўваюць паняцці – знешняя і ўнутраная краса. Да жанчыны звяртаюцца з асаблівай пашанай – на «Вы», а абраная некаторымі паэтамі жанравая форма акраверша дапамагае апаэтызаваць высокае пачуццё да яе. Займеннік «вы» ўжываецца з маленькай літары, калі неабходна ўказаць на прысутнасць дыгарманічнага пачатку ва ўзаемаадносінах закаханых. Жанравая форма саета дапамагае нашым сучаснікам глыбей спасцігнуць і адлюстраваць інтымны свет асобы.

Сучасныя паэты не абыходзяць увагаю пачуццёва-эратычны бок кахання. М. Рудкоўскі адзін з першых у берасцейскай паэзіі ўславіў адчуванні будучай маці. Таямніцы зачацця і нараджэння жыцця хвалююць лірычнага героя А. Каско, А. Дзбіша, М. Рудкоўскага. Прызначэнне жанчыны нашы сучаснікі, як некалі і М.Багдановіч, бачаць у прадаўжэнні жыцця. Паэты таленавіта і далікатна паглыбляюць тэму кахання і самаахвярнасці жыцця жанчыны-маці. Высвятленню духоўнай повязі паміж матуляю і яе дзіцём спрыяе выбар такіх жанравых форм як трыялет, замова, калыханка [1, 4, 6].

На шляху авалодання жанравымі формамі танка і хоку нашы сучаснікі – В. Шніп, А. Глобус, Ян Збажына і інш. – дасягнулі значных творчых поспехаў. Усвядомленыя эстэтычныя пошукі берасцейскага паэта Яна Збажыны ў пералічаных вышэй жанравых формах вызначаюцца ўнутранай сілай пачуцця, уменнем далучыць чытача да вырашэння агульначалавечых праблем; напоўніць верш роздумна-медытатыўнымі інтанацыямі, паяднаць у ім агульначалавечыя і нацыянальныя праблемы, з максімальнай сцісласцю сфармуляваць значную, глыбокую ідэю. Праца ў жанравых формах танка і хоку спрыяе станаўленню індывідуальнага пачатку творцы, патрабуе ўважлівых адносін да слова, актывізуе працэс нараджэння новых сімвалічна-абагульненых вобразаў, выпрацоўвае ўменне афарыстычна мысліць.

Сучасныя паэты паспяхова авалодалі традыцыямі і вопытам папярэднікаў па напісанні трыялетаў. Гэтая жанравая форма патрабуе ад паэта тонкай душэўнай працы, шчырасці, адкрытасці, эмацыянальнасці, вострага ўнутранага зроку і слыху.

Трыялет не страціў афарыстычнасці. Вытанчаная, строгая форма развівае ў мастакоў слова ўменне сцісла, але глыбока і дакладна выражаць свае думкі, перажыванні, якія захаваны ў падтэксе твора. Паўторы, у сваю чаргу, напаўняюць думку-пачуццё рознымі адценнямі медытатыўнасці, якая знаходзіцца ў пастаянным напружаным развіцці. Несумненна, гэтаму спрыяе выкарыстанне такога мастацкага сродку, як метафара.

Паводле тэматычнага прынцыпу вылучаюцца пейзажныя, сатырычныя, адычныя, інтымныя, элегічныя трыялеты і разнавіднасці апошняга – медытатыўныя, эталагічныя альбо публіцыстычна-заклікавыя, выяўленча-апісальныя. Трыялет актыўна сінтэзуецца з одай, сатырай, элегіяй.

Праведзены аналіз трыялетаў пераконвае, што ўсе гэтыя паэтычныя творы рухомыя не толькі ў сэнсавых адносінах, але і ў фармальных. Гэтая жанравая форма ўжо з часоў М. Багдановіча развіваецца не толькі ў класічным напрамку, але і не-традыцыйным. Не застаецца не заўважанай спроба А. Дэбіша аб'яднаць трыялеты ў нізкі (нізка «Трыялеты кахання»); ужываецца класічная разбіўка верша на дзве штрафы, хаця ўсё часцей назіраецца стварэнне аднастрофных трыялетаў. Сэнсавое абагульненне і ўдакладненне ідэі ў «замкавых радках» стала адметнай асаблівасцю стылю А. Дэбіша пры напісанні паэтычных твораў гэтай вершаванай формы [1, 10].

Параўнальны аналіз перакладаў М. Багдановіча, Н. Мацяш з нямецкімі першакрыніцамі сведчыць, што творы Г. Гейнэ, Э. Эрб, Х. Лавант, Р. Бальцара атрымалі сваё паўнацэннае жыццё на беларускай мове. Праз развіццё матываў, ідэй, вобразаў з творчасці нямецкіх мастакоў слова беларускія паэты заглыбіліся ў асэнсаванне хвалюючых агульначалавечых праблем. Перакладаючы на родную мову творы Г. Гейнэ, Х. Лавант, Э. Эрб, Р. Бальцара, М. Багдановіч і Н. Мацяш пераконваюць скептыкаў у тым, што беларуская мова прыдатная для перадачы самых глыбокіх пачуццяў і перажыванняў чалавека, узбагачаюць моўны запас (назіраюцца факты стварэння новатвораў – «нудзгыге», «ганьбіць», «патрафляць», «субрат», «пышласць» і г.д.), спрыяюць выхаванню культуры чытача, пачуцця нацыянальнай самапавагі. Перакладчыцкая дзейнасць дазваляе нашым сучаснікам,

як у свой час і М. Багдановічу, пазбегнуць рэгіянальнай замкнёнасці беларускай літаратуры, дае імпульс да паўнейшага раскрыцця індывідуальнага пачатку ў творчасці, паглыбляе філасафічнасць як агульную форму светаўспрымання і светапазнання. Адметнасць перакладаў М. Багдановіча, Н. Мацяш тлумачыцца ўдумлівасцю перакладчыкаў, іх здольнасцю да паглыбленага аналізу трагічнага і складанага ў чалавечым быцці, да пашырэння роздумных інтанацый у творчасці, да ўмелага захавання стылістычных сродкаў, характэрных творчай манеры Г. Гейнэ (антытэзы), Х. Лавант (параўнанні, анафары, метафары) [1, 7, 8, 11].

Як бачна, берасцейская зямля стала жыватворнаю глебаю для засваення і творчага развіцця традыцый М. Багдановіча па некалькіх прычынах. Па-першае, творчасць беларускага класіка М. Багдановіча была папулярнай у Заходняй Беларусі яшчэ ў 20-30-ыя гады. Яна шырока даследавалася заходнебеларускай крытыкай, у той час, як у Савецкай Беларусі былі спробы аднесці яе да разраду несугучных часу, а ў 30-ыя гады творчасць М. Багдановіча была аб'яўлена дэкадэнцкай, а таму і зусім непатрэбнай (А. Кучар, Л. Бэндэ, М. Байкоў). І. Дварчанін, А. Навіна, М. Гарэцкі, С. Грынкевіч беражліва ставіліся да асобы і спадчыны М. Багдановіча, іх высновы па вывучэнні творчасці беларускага класіка сугучны ацэнкам сучаснага багдановічазнаўства.

Заходнебеларуская літаратура (К. Сваяк, Н. Арсеннева, В. Ластоўскі) развівалася ў накірунку трансфармацыі нацыянальных ідэалаў у агульначалавечыя каштоўнасці, арыентавалася на раскрыццё эстэтычнай сутнасці, на засваенне вопыту сусветных літаратур. Гэта было, бясспрэчна каштоўным на фоне вульгарызацыі прынцыпаў сапраўднага мастацтва ў Савецкай Беларусі.

Па-другое, савецкая ўлада ўсталявалася на заходніх землях амаль на дваццаць гадоў пазней, чым на ўсходніх. Па гэтай прычыне ў заходнім рэгіёне пазней пачалася калектывізацыя, абезземельванне селяніна, а значыць і слабей была падкошана аснова годнасці асобы. Больш выразна выяўляецца ў характары заходнікаў адданасць працы, зямлі, сваяцтву. Заходнікі, як сцвярджаў У. Калеснік, «маюць гаспадарчую псіхалогію». І ў гэтым мы схільны бачыць вытокі філасофска-інтэлектуальнай плыні ў сучаснай берасцейскай паэзіі.

Па-трэцяе, нельга не ўлічваць, што Берасцейшчына – гэта састаўная частка Берасцейска-Пінскага Палесся, адметнага рэгіёна ў славянскім свеце. Характар беларуса гэтага рэгіёна фарміраваўся пад уплывам прыроды Палесся, светаадчування палешукоў. З дзяцінства паэты ўбіралі ў сваю свядомасць народны погляд на свет прыроды, у якім шмат чаго было ад паганства, калі чалавек успрымаў сябе маленькай часцінкай прыроды: «Язычнік я. Другой не маю веры» (М. Пракаповіч).

Па-чацвёртае, менталітэт заходнікаў вызначаецца сітуацыяй памежжа, пагранічча, пераходнасці, а стан яго душы можна ахарактарызаваць, як «стан чуйнай няўстойлівасці» (паводле М. Мішчанчука).

Акцэнт у даследаванні акцэнт робіцца на творчасці паэтаў, якія сёння жывуць і працуюць на Берасцейшчыне. Такі падыход выкліканы не толькі патрыятычнымі пачуццямі, жаданнем пазнаёміць з берасцейскай літаратурай шырокае кола

чытачоў. Пры вывучэнні самабытнасці, шматаблічнасці беларускай літаратуры важна ўлічваць рэгіянальны, мясцовы характар літаратур асобных рэгіёнаў. Ініцыятарам такога падыходу выступаў М. Грынчык. Мы падзяляем меркаванні і даследчыка І. Навуменкі, што духоўная аснова беларускай паэзіі грунтуецца на трывалай знітаванасці паэтаў з бацькоўскім кутком.

Такім чынам, арыентацыя мастакоў слова на пераемнасць лепшых традыцый папярэднікаў – адзін з надзейных сродкаў агульнага пад'ёму культуры, літаратуры.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Борсук, Н. Наталіцца святым і адвечным: Традыцыі М. Багдановіча ў сучаснай берасцейскай паэзіі / Н. Борсук. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 2002. – 264 с.
2. Борсук, Н. «Падымі ўгару сваё вока...» (традыцыі М.Багдановіча ў сучаснай паэзіі) // Проблемы Славістики. Науковий часопис. Луцьк. 2001. – № 4. – С. 43–47.
3. Борсук, Н. Виявлення мотиву іздання земной і небесной краси у поезіі сучасників // Філологічні студії. Луцьк. – 2002. – № 1. – С. 151–155.
4. Борсук, Н. У пошуках гармоніі... // І спее слова дабрынёй. Творчы партрэт Зінаіды Дудзюк, – Брэст : Выдавецтва С. Лаўрова, 2001. – С. 60–77.
5. Борсук, Н. Розгадка таемниць буття: усвідомлення духовних набутків попередників у творчості берестейських поетів // Проблемы славистики. – 2003. – № 3. – С. 3–10.
6. Борсук, Н. Канцэпт Маці-Мадонны ў паэтычным свеце М. Багдановіча і нашых сучаснікаў // Веснік Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. Пушкіна / Сер. гуман. навук. – 2005. – № 1. – С. 4–11.
7. Борсук, Н. Тэорыя і практыка мастацкага перакладу / Н. Борсук. – Брэст : Выд-ва Брэсцкага ун-та, 2000. – 85 с.
8. Борсук, Н. М. Паэзія В. Шымборскай ва ўзнаўленні Н. Мацяш // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя філалагічных навук. – 2009. – № 2 (12). – С. 79–83.
9. Борсук, Н. М. Асоба Н. Мацяш: вытокі духоўнага сталення беларускай паэтыкі / Н. М. Борсук // Вестник Брестского государственного технического университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2013. – № 6. – С. 117–123.
10. Борсук, Н. Жанравая форма трыялета (у творчасці М. Багдановіча і паэтаў Берасцейшчыны) / Н. М. Борсук // Вестник Полесского государственного университета : научно-практический журнал / учредитель УО «Полесский государственный университет». – 2009. – № 2. – С. 70–76.
11. Борсук, Н. «З пяшчотным даверам да чытача» : нарысы па літаратуры Берасцейшчыны / Н. Борсук. – Брэст : БрДТУ, 2015. – 192 с.
12. Борсук, Н. М. Канцэпт асобы і грамадства (паводле творчасці М. Пракаповіча) // Вестник Брестского государственного технического университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2009. – № 6. – С. 93 – 96.